

Portrett av en medarbeider i NEG

Samtaler til kunnskap... En medarbeider i NEG samtaler med seg selv, med NEGs personale og med en tenkt forsker. Mikal gjentar spørsmålet i spørrelisten før han skriver svaret sitt. På den måten fremstår teksten som en løpende veksling mellom spørsmål og svar. Men hva kan leseren få ut av en slik samtale?

Høsten 2004 deltok vi fra NEG på et seminar der en forsker presenterte en undersøkelse hvor han hadde brukt NEG-materiale som en av flere kildetyper. En av deltakerne – en anerkjent historiker – stilte ham følgende spørsmål: ”Si meg – er dette NEG-materialet egentlig brukbart?” Vi så på hverandre. Vi sperret øynene opp, og i forbløffelsen over spørsmålet glemte vi helt å høre etter hva forskeren svarte. Vi kom oss ikke engang til å be om ordet. Brukbart? Hva er et brukbart materiale? At materialet er brukbart og hvordan går frem av Ann Helene B. Skjelbreds artikler i denne boken.¹ Spørsmål som kommer igjen når vi i NEG presenterer materialet for forskere utenfra er: Hvem er NEGs informanter? Hvor pålitelige er de? Kan vi stole på dem? Vet de nok om det de skriver om? Er de sannhetssøkere eller ”myttemakere”?

I NEGs første år ble informantene ofte omtalt som hjelpesmenn. Vi foretrekker i dag gjerne å omtale dem som medarbeidere. Uten å trekke resonnementet for langt kan vi si at ordvalget gjenspeiler relasjonen mellom de ansatte i arkivet og de som ”leverer”, og sånn sett avspeiler ulike metodiske holdninger i forhold til denne typen dokumentasjon. I 1940 og 1950-årene sendte informantene inn svar som inneholdt lokal felleskunnskap og de ble derfor positivt omtalt som forskerne blant folket. Hvert svar fra disse hjelpesmennene var et bidrag i NEGs store nasjonale innsamlingsprosjekt. At vi i de senere årene ofte bruker ordet medarbeider, signaliserer en jevnere balanse i relasjonen mellom NEG og de som skriver. Vi arbeider sammen om et prosjekt, og det ønskete resultatet oppnås i dialog. Hver og en skriver ut fra egen kunnskap og egne vurderinger og er ikke ment å skulle representere andre enn seg selv.²

Jeg skal i denne artikkelen forsøke å tegne et portrett av en mann som har skrevet for NEG i 10 år. Hans navn var Mikal, og han var skomaker. Samarbeidet mellom ham og NEG begynte i 1976. På det tidspunktet hadde det begynt å tynnes i rekkene av medarbeidere, og NEG sendte et brev til de kommunale kulturnemndene med oppfordring til å samle inn ”tradisjons-

opplysninger om norsk arbeids- og samfunnsnivå”. Mikal ble oppnevnt som kontaktperson i sin kommune. I NEG's brev skisseres grunnlaget – premisene – for innsamlingen:

Vi skal forsøke å få skriftfestet mest mulig av den kunnskap som bygdefolket har om menneskers liv og virke i går og i dag. Dermed blir denne kunnskapen en historisk kilde jevn god med de kilder som er å finne i arkiver og museer. Men denne kilden forteller mest om daglig strev og glede. Dersom slik kunnskap ikke blir samlet inn og tatt vare på, vil den gå tapt og ikke være kommende slekter til nytte.

Den viktigste personen i dette innsamlingsarbeidet er den lokale medarbeideren – han som skal fortelle hva han selv og bygdefolket vet om det aktuelle emnet.

Dette store materialet står til rådighet for alle, og vi har med glede registrert en stadig større interesse for det. Mange bygdeboknemnder har fått tilsendt kopier av materiale som de trengte; dermed kommer kunnskapen tilbake til bygdefolket. Forskere fra inn- og utland og fra mange fag kommer ofte til oss for å se hva vi har, eller de ber om kopi av materiale som de vet vi har. Det må derfor være rett å si at samlingen tjener som en databank, ikke bare for norsk, men for europeisk samfunnsforskning.

Brevet formulerer viktige temaer som hadde vært med så lenge som spørrelisteinnsamling hadde eksistert i Norden: Redningstanken, dagliglivet, bondesamfunnet, det representative, det historiske perspektivet, erindringen, svarets karakter av kilde, og NEG som en fremtidens databank. Ut fra dette skulle medarbeiderne svare på spørrelistene. Eller sagt på en annen måte: Dette var oppdraget. Materialet som kom inn er svar på spørrelistene, men også svar på oppdraget, slik det var formulert i brevet. I løpet av årene Mikal skrev for NEG svarte han på 80 spørrelistene, og sendte oss bortimot 500 pyntelig maskinskrevne sider. I tillegg har vi mottatt utallige brev, en selvbiografisk skisse, og ikke minst en meget detaljert beskrivelse av skomakerhåndverket og redskapene han brukte. Han har sendt oss en tale, holdt av hans sønn ved 80-årsdagen, og flere fotografier fra store anledninger. Og ikke å forglemme: Han har vært på besøk hos NEG. Han kom sammen med en av sine sønner, han ville gjerne avbildes sammen med oss som da arbeidet i NEG. Han sendte oss senere bildet av seg selv i hvit skjorte med en NEG-dame i hver arm.

Mikal var en personlighet, et sterkt og originalt menneske. Han var en synlig representant for våre medarbeidere både i kraft av den store mengden skriftlig materiale han overlot oss, og gjennom sin presentasjon av seg selv. I det følgende skal jeg vise at også hans fortellerevne og skrivestil var særpreget. Han var intet gjennomsnittsmenneske, verken i det store og hele, eller blant NEG's medarbeidere. Nettopp derfor var det fristende å velge ham. Bildet av en tydelig person, som har produsert tekst med tydelige karakte-

Sommeren 1984 kom Mikal på besøk til NEG. Han ville gjerne avbildes sammen med NEGs to damer Anne Hoel (t.v.) og Anne Moestue. For anledningen mente han at han burde kaste jakken, og stille i hvit skjorte. Han sendte oss bildet med følgende påskrift: "Ikkje kvar dag med ei rosa på kvar sida. Hjertelig helsing Mikal." Foto: NEG

ristika, vil også kunne tydeliggjøre de utfordringene som forskere og andre brukere står overfor i arbeidet med spørrelistesvar. Jeg vil vise at denne mannen, gjennom sine tekster, og i sine kontekster, synliggjør forhold som enhver som arbeider med spørrelistesvar som kilder, støter på. Kunnskapen som vi får gjennom fortellingen om en medarbeider, hans liv og hans tekster, kan ha overføringsverdi; vi kan lære noe generelt gjennom å betrakte det spesielle. For hver og en av medarbeiderne er spesielle og særegne, og det er i kraft av den de er at vi møter dem i det de skriver for NEG.

MIKALS FORTELLING

Han ble født i Nordland i 1903. Faren, som var skomaker, ble tidlig enke-mann med 8 barn. Etter en tid giftet han seg om, og Mikal er nr. to i "annet kull", som bestod av 13 barn. "Artig med så mange" skriver Mikal, "men det krævde både mot og kræfter hos dei som forældre var. I sannhet: Ett folk i strid for livet uavladelig". Om sin skolegang og utdanning forteller Mikal:

Folkeskole, men ellers ingen skolegang. Skomakerfaget lærte eg hos far min, og i den tida var det mest nyarbeid. Reparasjona gjorde dei fleste sjølv, unntatt kjerkeskoen, dei blei bringa til skomakaren. Eg begyndte tidlig i verkstedet, hadde løst å være der pappa var, og så hadde eg løst å skape, og det var det høvan til. I 12 års alderen sverta og smorte eg skinn og lær som skulle arbeides til støvla og sko, og når pappa stak holl i læret fekk eg plugge sålan fast. Ikkje på nyarbeide til å begynne med, men det blei ikkje længe til. Lerenem måtte eg være, då eg passa på å arbeide sko på eiga "hand" eingong pappa var borte. Då var eg i 14 års alderen. Eg fekk skryt for mit arbeid av dem som fekk skoen og av pappa då han kom heim og fekk sjå det eg hadde gjort.

Fra Mikal ble konfirmert som 14-åring, arbeidet han med mange ting. Han var gårdsgutt, kokk, skomakersvønn, bygningsarbeider og smed. Han arbeidet med veianlegg og var på Lofotfiske.

Ein måtte være om seg, og ytre seg for å bli ein ettertrakta arbeidskar. Så kom desember 1929. Då begyndte eg verksted for meg sjølv. Fekk på a-betaling Singer reparasjonsmaskin. Seinar skaffa eg meg ein grovtråd-maskin, for såling og arbeid av sæletøy. Ei tid etter kjøpte eg nåtlemaskin. Eg har alle framleis. Eg var ung og uthollande og det kom godt med. Dårlig med penga blant folk var det framleis, så skulle vi holle oss med det daglige brød måtte dagan være lang. Gjønnoomsnitlig 90 tima før veka i 11mnd. For å ha mat i 12. Eg ville gjerna ha litt fri om sommaren. Vi var no kommen til okupasjonstida og vi budde på Sama ved Harstad. Då svalt eg, men det var ikkje førmedels pengløysa, det var førmedels skort på melkort. Men så var det ei jenta frå Foldvik som gjerna ville ha arbeid som eg allerede hadde. Ho meinte på at eg var ung og sterk og kunne

sjøyte på med litt av natta, og eg måtte då sei at det var gale som det var, og skulle eg arbeide lenger daga måtte eg ete meir, og det kunne eg ikkje. Har du lite mat? Ja, og det var sant. Men i Follvika var som i Gosens land, der var korn, og bror til ho som fekk arbeid støvla dreiv landhandel. Den kvellen jenta var å fekk tat mål av foten fekk eg kort på 25 kg mel. Mårran ette var eg å provianterte, og vi åt oss helt mett etter den dag. Eg fekk fleire kunda frå Follvik, og mange frodige pie og frue, eller kjerringa holdt seg tør og varm i støvla som eg hadde arbeidd.

I 1944 hadde Mikal og kona hans fått 4 sønner. Men så ble kona syk, og i 2 ½ år var han alene med ansvaret for hjem og barn. I 1948 flyttet familien inn i eget hus. Hva disse årene mellom 1944 og 1948 inneholdt av arbeid og slit uttrykker han slik: "Eg hadde arbeidd mykje og tungt. Ein kjenning samanlikna meg med han Isak på Sellanrå, men det var vel kanskje drygt sagt. Det var året 1948, eg hadde då arbeid samanhengande i 19 år for "eiga regning". Og eg var kjendt for å være samvittighetsfull og tåløg flink."

Mikal fikk også en datter etter hvert, henne nevner han ofte i brevene sine. Men den selvbiografiske fortellingen slutter her, i 1948. Han var da ved et livsmål: Familie, eget hus og eget skomakerverksted. Men vi vet mer om ham. For det er jo i årene etter at denne selvbiografiske skissen slutter at vi er blitt kjent med ham, gjennom hans spørrelistesvar, og gjennom utallige personlige brev til oss i arkivet.

MIKALS BREV

Det er riktig. Eg har lyst å skrive, eg synes det hasta.
I dag leve vi, men kanskje ikkje i måra.

Slik skrev Mikal i et av de første brevene til NEG. Nesten hver eneste spørrelise fra ham ble fulgt av et brev der han forteller om været, om årstidens skiftninger, om hvor viktig han synes det er å skrive, om helsa og om det svaret han nettopp har skrevet: "No har eg skreve på min måte, og om det ikkje er godt skreven, så er det framstilla nøyaktig som det var."

Han er bevisst i sin oppfatning av seg selv og sin rolle som kulturformidler, kulturbevarer og tradisjonsbærer. Han forteller blant annet om det "minnearbeidet" han gjør: "... graver fram fra minnenes dal", "grave fram i minnet det som spørrelistene kan vere med å avdekke". Han har med andre ord et klart bilde av samspillet mellom NEGs lister og sin egen rolle: Han minnes, spørrelistene "kan være med...".

Etter hvert som årene går, sliter Mikal med helsa. Men hans glede over vår og sommer, over hav og himmel og over det å skrive følger ham:

Men åran går. Takk for at eg fekk eit "puff" til å skrive om skomakaryrket. Skal ta det før meg på anna ark. Eg vil gjerne skrive. Eg er klår over

at det hasta. Om eit år og ti daga blir eg 80, om eg leve. Eg vil leve længe, eg har bruk for tida, og det er då alt for lite som blir skreven.

Eg håpe det ikkje blir kadaver av meg sånn først på tida. Mange ting kan ein minna seg, og eg vil gjerna få på papir mest mulig. Bitter erfaring har lært meg at det blir alt for lite skreven. Eg har skreve 139 brev i 1982, så eg har ikkje synd for mangel på skrivekløe.

Det verste er, at eg sansa meg ikkje når eg skal gjere nokke. Det sit i meg frå ungdommen at eg skulle gjere alt tongarbeid. - - og så er eg det motsette av tongsindig, så det går vel bra. Men om det, mot min vilje, skulle opphøre å komme skriblerier fra meg, så er det sannsynligvis fordi at eg er blidd "omsons", som han Benoni sa om han Mack på Sirilund.

Dette er ikke det eneste stedet Mikal refererer til litteraturen. Han har noen favoritter – noen forfattere han leser igjen og igjen. Og selvsagt er Knut Hamsun en av dem. Han lever jo selv i "nordlandssommerens evige dag" – han forteller at "en kjenning samelikna meg med han Isak på Sellanrå, men det var vel kanskje drygt sagt". Når alder og sykdom innhenter ham, mister han ikke gleden ved å skrive. For Mikal er lesing og korrespondanse en luksus han knapt har kunnet unne seg:

I min tid som voksen hadde eg ikkje tid å glede meg over slikt. Da var det arbeid og slit frå tidlig morran til sein kvell. No når eg er blidd olding kan eg "sløse" med tida, og enno leve.

Da kan det jo hende meg å bli liggan med nesen i veret, skjønt eg er mykje imot det. Det er interessant å leve – og delvis være på sjyen å drage kokfisk. Og eg får sei som Hamsun at var det ikke for jeg var nødt å dø hñh j æZ ZVg^ _ gZYi °°¼b Zc cd akcVg YZi °^aj ccVgZd hZzc h VãVã feit, og no er eg atter nesten som Terje Vigen!

Det bilde Mikal tegner av seg selv er preget av en trygg selvbevissthet, en personlig verdighet og et vell av underfundighet. Sine ferdigheter som håndverker er han klar over, han har mange fortellinger om hva folk har sagt om sko og støvler fra hans hånd. En og annen gang prøver han seg som tegner, men ender opp med følgende bemerkning:

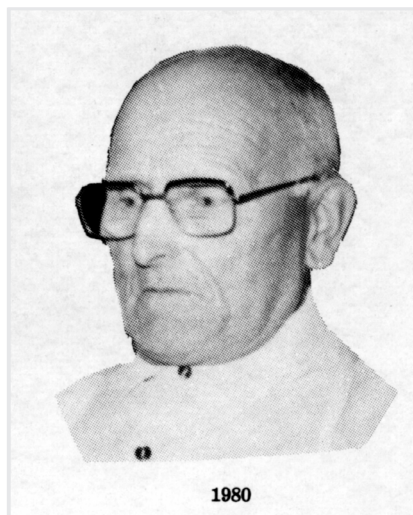
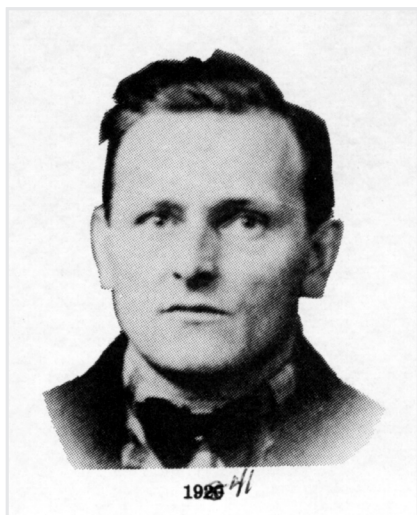
Ettersom eg har ødelagt heile arket, liksom glunten som skulle tegne Babylon, så sender eg det, men eg skal ikkje prøve meg som tegnar. Og det kan vel være å undre seg over, at eg som er fullstendig naut til å tegne kunne være bra handverkar.

Den frodige billedskapende stilen er karakteristisk for ham. Hans underfundige litterære sideblikk går igjen både i brev og i spørrelistesvarene hans. En gang spurte vi ham hvorfor han stadig klippet vekk brevhodet på skrivepapiret sitt – det var nemlig bilde av ham selv på disse brevarkene. Som svar fikk vi følgende:

Kofør eg klippe vekk bildene på brevarket? Det gjer eg fordi eg trur det virka latterlig, og eg blir holdt som Holbergs Jean de France. Dette er julegave, 500 ark. Måtte eg ha både legemlig og åndelig helsa til å bruke det på anstendig vis.

ANDRES FORTELLINGER

Nå er det heldigvis slik at han lot bildene sitte igjen på noen av brevene han sendte oss. Vi ser to portretter av ham: et fra 1941 og et fra 1980.

Portrettbildene fra 1941 og 1980, på brevarkene som Mikal fikk i julegave fra sine barn.
Foto: NEG

Vi kjenner ham igjen på det fra 1980. Men det eldste bildet er fra den tiden han har skildret i sin selvbiografiske beretning. Det er et bilde av mannen som slo seg frem og skapte utkomme for seg og sin familie – av han som ble sammenlignet med Isak på Sellanrå. Det er dette ansiktet hans barn husker fra sin oppvekst. Kanskje har de villet vise verden også dette bildet da de ga ham 500 ark i julegave? 500 brevark – det var jo ikke stort mer enn noen få års forbruk for Mikal, han som ikke har ”synd for mangel på skrivekløe”! Men portrettene gir oss også en annen ettertanke, som er knyttet til en opplysning Mikal ga oss som svar på et spørsmål om feiring av fødselsdager. Han skriver: ”Om det blei holdt taler for meg? Nei, direkte tale? Men eilste sønn læste nåkka han hadde skreve, vess eg kain kaille det tale.” Senere sendte Mikal oss dette som sønnen hadde skrevet, og som han leste opp for familie, slekt og venner på farens 80-årsdag:

Vi er på ny samlet for å hylde en 80-åring. Også vi har grunn til å hylde, for å vise vår kjærlighet og respekt for vårt faderlige opphav. – Som ikke har opphørt å være far, selv om vi som han er far til både kan ha pas-

sert det første ungdomsstadie og kan være plassert så langt unna at den direkte og stadige kontakt kun blir noen få til del.

Når vi innledningsvis nevnte at vi var samlet på ny for å feire, så har vi i frisk erindring en annen 80-åring, en feiring som de fleste av oss tok del i, om enn med teknikkens hjelp. Jeg tenker da på Kong Olav den 5, monark av Norge.

I dag feirer vi en annen monarks 80-års dag: Mikal den første av Kleivberget. Uten forkleinselse for den førstnevnte vil jeg spørre: Hvem av de to har ofret mest, slitt mest for barn og viv, tatt seg mest ut i kampen for det daglige brød? Jeg vil påstå at vår lokale regent får overveldende flertall ved votering.

Hvem kan gjøre ham rangen stridig som den som mest binder slekta sammen, som hilser, støtter, trøster og oppmuntrer slektens representanter. Ikke bare barn, barnebarn og oldebarn men strekker seg vidt utover, som et tuntre, og favner den fjerne så vel som den nære slekt. Der han ikke når fram med direkte kontakt eller telefonkontakt, er det posten som må til. Det er ikke få brev som er utgått herfra i tida fra 1947 til i dag, vi kan trygt regne i tusentall.

Det ville ikke vært for mye om vår 80 åring hadde mottatt Postverkets høyeste brukermedalje.

Talen inneholder videre beretninger om hans allsidighet, hans dikteriske evner, skomakerens tilbøyelighet til ikke å bli ved sin lest, men hengi seg til elektromekanikk, urmakeri, slektsforskning og bygdebokforfatterskap. Heller ikke hans arbeid for NEG er glemt – NEG som også gledet ham med hilsen på dagen!

Gjennom talen får vi et gløtt inn i Mikals liv fra en annen vinkel. Det er familiens innsideblikk på ham, slektens tuntre. Det er mannen på brevarket – den unge og den gamle. Bak festtaleretorikken ser vi beundringen, stoltheten og respekten, og ikke minst takknemligheten for alt han har gitt videre av trygg og gledesfylt oppvekst, kunnskap, holdninger og livsverdier. Talen er gjenklang av familiens stemme, den plasserer ham der han hører til. På tross av hans egen beskjedne omtale av den i spørrelistesvaret – som noe sønnen leste opp ”vess eg kain kaille det tale” — så har han selv sendt den til oss, og dermed formidlet også denne vinkelen. Bildet av Mikal trer dermed frem med nye nyanser: hans fortellinger om seg selv og sine erfarte kunnskaper er supplert av familiens fortellinger om ham. Fra dette grunnlaget er det så jeg skal skrive om ham.

Å fortolke andre kan være en risikabel øvelse. De siste årenes diskusjoner omkring biografier og litteratur med mer eller mindre biografisk innhold, har kretset om temaer som personvern, identifiserbarhet, ytringsfrihet, og opphavsrett. Man har diskutert forfatteres rett til å oppfatte seg selv som virkelighetens mikrofonstativ, og i hvilken grad tolket virkelighet i ulike sammenhenger fremstilles som pur virkelighet. Denne artikkelen om Mikal er ikke litteratur. Han plasseres ikke som et element i en fiksjonsberetning.

Den er heller ingen biografi. Til det vet vi alt for lite. Mitt særskilte formål med å presentere det vi vet om ham må ses i forhold til spørrelistesvarene, materialet han har skapt. Jeg ønsker å bli kjent med ham fordi han står som opphavsmann til kunnskap om vår nære fortid, som vi i NEG har ansvaret for å forvalte. Jeg presenterer ham simpelthen i kildekritikkens navn. Det er jo slik at ethvert skrevet verk – også kulturhistoriske opptegnelser og spørrelistesvar – uttrykker sin opphavsmanns subjektive visjoner av virkeligheten. Mikal inntar en bevisst posisjon overfor denne virkeligheten, og velger en måte å presentere den på. Gjennom kunnskap om ham kan hans lesere bevisstgjøres i forhold til hvordan virkeligheten opptrer i hans språklige fremstilling. Mot slutten av denne artikkelen skal jeg drøfte hvorvidt dette formålet kan legitimere min fortelling om ham – i min språklige fremstilling.

MIKALS SPØRRELISTESVAR

Det er ikke mange av NEGs informanter gjennom tidene som har sendt oss så mange brev som Mikal. Men det er allikevel spørrelistesvarene som utgjør den største delen av det skriftlige materialet. Svarene er selve intensjonen, de er utgangspunktet og meningen med relasjonen Mikal/NEG: det kulturhistoriske dokumentasjonsarbeidet. Da han for første gang henvendte seg til NEG, fikk han tilsendt en spørreliste og en veiledning i hvordan svar skulle formes og hvordan kunnskap skulle fremskaffes. Denne veiledningen inneholdt oppfordring om å spørre seg for i lokalmiljøet i de tilfeller man selv ikke hadde kunnskapen; til å svare fyldig, til å sende opplysninger også om forhold som er ukjent, til å skrive ned særskilte dialektord med kjønn og bøyning, gjerne i lydskrift, og til å stedsfeste og tidfeste opplysningene.

En av de første spørrelistene han besvarte var nr. 121, Hviledagen. Liksom de fleste tidlige listene er denne utrolig detaljert, og inneholder 169 spørsmål. Men i motsetning til de eldre listene henvender denne seg direkte til meddeleren og ber om opplysninger fra egen erfaring, i egen familie. Svaret han sendte oss følger nøye nummereringen. Han bruker skriftlige former som ligger nær opp til dialekten, og han gir fremstillingen fortellende karakter gjennom å gjenta spørsmålene på sin egen måte:

Om det var vanlig med andakt? Det hendte at husfaren leste "et Pauli ord" lørdagskvellen, men vanlig var enkvar så utsleten av arbeid, at en var glad å få kvile. Men søndag når det ikkje var preik tok husfarn postillen og leste dagens evangelium. (vanelia sa gamlingan). Om eg holder andakt i heimen? Nei, og eg har ikkje holdt heller. Det var i oppveksten då eg var heime hos foreldran mine at "vanelia" var lest.

Etter hvert ba Mikal om også å få tilsendt eldre lister, som han besvarte nøyaktig og detaljert ved siden av at han svarte på de løpende sendingene.

Å forestille seg Mikal som en handlende mann er ikke vanskelig. I hans selvbiografiske fortelling møtte vi en mann som gjennom livet ikke har nølt

med å treffe valg, stake ut kurs og "ro med strømmen" som han selv uttrykker det. Gjennom alt han har sendt oss har han presentert seg selv, og synliggjort mange av sine ulike roller. Han er skomaker, fisker, arbeidsmann, familieoverhode, "historiker", kulturbevarer, folkeopplyser og tradisjonsbærer, og han er medarbeider i NEG. Mange av rollene har livet selv gitt ham. Noen har han selv tegnet, og noen har han fått gjennom NEG. Det er i kraft av et sett av roller at han har noe å fortelle. Han oppfatter seg selv som selvstendig aktør i forhold til sitt og NEG's felles prosjekt. En slik posisjon impliserer at han treffer visse valg: Hva forteller han? Hvem forteller han om, og hvordan velger han å fortelle det? Og ikke minst: hvorfor forteller han det, og til hvem?

Mikal reflekterer ofte over hvordan hans kunnskap forholder seg til historien, og hvordan beretningene fra hans personlige liv hører med i en slik sammenheng. Han oppfatter seg selv som bærer av kunnskap og tradisjon. Han føler ansvar for å sørge for at kunnskapen ikke forsvinner, og at den bæres videre i en form som yter rettferdighet både til faktainnhold og tendens og stemningsvalører. Han legger vinn på å skape en tekstlig syntese av detaljert dokumentasjon gjennom konkrete saksopplysninger, og personlige fortellinger omkring temaet. Dette gjør han på sin særegne måte ved å gjenta spørsmålene i kortform før han gir svar i en løpende tekst; også rent typografisk gis det inntrykk av at det dreier seg om en lang fortelling. Samtidig med at han holder seg tett til spørrelistens gjennomstrukturerede disposisjon, skaper han en flytende beretning med litterære antydninger og henvisninger, innskutte personlige erfaringsfortellinger og minnesbilder. Han reflekterer omkring godt og dårlig, sant og usant, moral og umoral, og omkring sin egen skrive- og assosiasjonsprosess. Hans skriftlige stil er original, gjenkjennelig, og ofte underfundig. Gjennom de årene han skrev for NEG utviklet han stilen og perfektionerte sin egen stemme. For å vise eksempel på hans stil og fremstillingsform refereres i det følgende noen utdrag fra spørreliste nr. 70, Fra robåt og seil til motor:

Om hva slags båter og hva de ble brukt til? Må vel ta seil og robåt først. Best kan hende at eg tar "råjekta" først ettersom det var ho som var bindeleddet mellom nord og sør, kanskje mange hundrede år. At den blei kalla råjekt var for den førte (brukte) råsegl. Og den brukes til å før fisk, rogn og tran med til Bergen og andre sørbya. Nord tok de last av ka som var å få. Og då det blei brukelig å salte fisk var det jo høvelig til det og. Brei og stødig var di, og eg kan tenkje meg til at ei middels jekt tålte ca. førti tusen skrei pluss salt før ho var ne-åt. Di bruktes til fiskesalting både på Lofot og Finnmark, og til sild-salting. Men silda blei jo salta i tynne mens skreien blei salta i stabla. Var det kort vei fra fiskeværet hendte det at det blei salta mykje på dekk og lagt presenning over. Når jekta blei gammel og skrøpelig var ho ikkje dugelig til anna enn å føre trelast på. Og det var helst frå Namsen. Og det hendte at jekta måtte maures på turen. Å maure – Førlatte maurtue blei måkka i sekka å tatt

mæ på turen. Når jekta låg for anker, ja dessuten når høvan var, så tok dei å strødde maurtua framføre jekta, og så tok straumen å førte det til åpne nate. Om jekta hadde vore dreven og beka så ha det vore langt likar.

Det fortæltas at han tykje var lei-kar ein vinter i Henningsvær. Det var liksom der alt stort foregjekk før i tida, då det var vanleg at draugen opererte både i og utafør naustet. Hyra var det ikkje nokka å sei på, og væreigaren var grei han, men då det lei mot slutten av fisket holdt han tykje ikkje ut lenger men gjekk til væreigaren (som var utreiar) og sa frå, at no ville han slutte. Væreigaren syntes at det var leit og sa: No, så langt det er leen, du møsse jo hyra. Dæ får ikkje hjelpe sa han tykje førr alt som skjer så sjylla di på meg. Går dæ galt så: no trur eg han tykje æ laus. Æ dæ stykt ver: no trur æg at han tykje æ laus med dettane veret. Alt så går det ut over meg, og han var nesten på gråten, så dæ får ikkje hjelpe. Æg må slutte. Ja sånn gjekk det ti den vinteren han tykje var lei-kar i Henningsvær. Det var vanlig under fisket at fiskara som hadde gårdsbruk og krettur samla skolta, tredde opp på taug og hængte til tørk, eller la utover begknausa for å tørkes. Det blei gitt eit oppkok (løypte det) og ga kyrn. Mauke slo di over høyfrø og anna avfall, lot det stå i gryta (ei stor gryta) ei tid, og så fekk dyran kvar sin rasjon. Nokre kara var i lag ein vinter. Hadde fiska og samla hau men mitt i fiske måtte brørne Erikstad slutte, og eg og han Aldor inntok kvar si tofta og dertil åra. Store tonge åra, for det var ein stor båt. Vi låg i flatseng i kjøkenloftet hos han Odin på Skarpstrainna, 12 – 15 mann var det vel. Vi grov makk ned i fjæra og ægnte nokken kroka; lite fisk og mykje austavind, så det gjekk mykje ut på å segle hit og dit for å leite. Heldigvis var det sneveil på båten og båten var god. Høvedsmannen og. Men så blei det heilt fiskelaust, svart hav som feskeran sei, og så blei vi enig om å fare heim. Vi "gjor opp" huslæga (no er det ingjen som bruka dæ ore, men husleia) om kvellen, og gry-tili opp morran ætte, bære i båten, og i 6 tia "sat vi med åran". Speilblankt hav, og vi måtte framom Hesten kor det var lagra fleire 1000 skolta (hau). Vi stræva før å få skoltan plassert slik at vi fekk ro i to rom. Farmen var til slutt så høg at det var lite vi såg til kvarandre over der farmen var høgst. Solskinn, riktig stasver, ikkje pust av vind. Vi hadde stomp og margarin. Ikkje kokstell, så det var å drikke vatn til. Vi var heime seint på kvell. Eg trur klokka var over ti. Klokka gjekk ikkje til 24 då. Vi brukt i alle høve den gamle tællinga. Han Jens på Sand sa ein gong: Æg ha sotte så længe å gnudd på tofta at æg ha fått ei vassblåsa på ræva så stor som ei melkekaka. Stort likar var det ikkje med meg heller. Eg og han Aldor stod på slutten og rodde for å unngå unødige svie.

Dette er Mikals stemme. Men i hans svar klinger mange andre stemmer med. Konkrete detaljer, arbeidsmåter, båt og båthold, krøtterfor og saltfisk: alt bakes sammen i en beretning der sagnstoff, litteratur, personlige erfaringer og situasjonsskildringer gir en klangbunn. Slik presenterer han sin egen løsning på den oppgaven som ligger i spørrelistenes dobbelthet, nemlig kravet

om fakta og ønsket om de personlige fortellingene. Han ikke bare behersker den sjangeren han opererer innenfor, han er langt på vei nyskapende.

Som den erfarne spørrelistesvarer han er, er det fristende å sammenligne ham med folkloristikkens "gode fortellere". Han finsliper sin form og skrivestil. Følgende passasje er fra svaret på spørreliste nr. 14 Våronna:

De passa då på å så på fløan sjø. Og på kvellparten var det vanlig at alt kjøkenhagefrø skulle i jorda og eg minnes (Joakim) at kveldsøkta var nytta til å så. Barhaua og i sjorte-armane gjekk han med bøtta på venstre arm, og med høgre hand kasta han kornet. En merkte seg at han gjekk etter eit visst "program", for det var alltid ens for kvar teig han tok. Men eg kan dessverre ikkje gjere rede for de forskjellige sermonia. Å så i solskin? Nei, ikkje ved høgdagstid, men eg veit at kvellsola skjein på sàmannen.

Tekstutsnittet holder seg tett opp mot spørsmålet i listen, svaret er detaljert og inngående. Men det skal ikke mye fantasi til for å skimte linjen som peker mot Isak på Sellanrå, en av Mikals favoritter, han som går "religiøst barhodet mens han sår...". "Kvældssolen skinner på kornet, det stritter ut fra hans hånd i bue og synker som en gulddryft i jorden." ³

Fra spørreliste nr. 31 Seng og sengeutstyr har jeg hentet følgende:

Om kordan brudesengen blei oppredd? Her får eg svare med ei lita fortelling eg hørte i 1926. Ein raring av ein prest, i Kvæfjord, eksaminerte komførmanteran og retta flg. spørsmål til ei jenta som ikkje var av dei gløggaste: Hvordan skal ektesengen være mit barn? Jenta svarte omgåanes: Ho ska være høg i mettn å låg på begge endan. Det blei laga ei regla om eksaminasjonen, men eg minnes ikkje meir end:

Den skal i midten være høg,
og lav på begge ender.
Da korset sig den prestemann
og foldet sine hender.
Sit fadervor hun neppe kan,
men satans lyst hun kjenner.

Han er klar over at han fra tid til annen "ikke (er) snoft fri for skrivekløa". Da får vi kommentarer av denne typen: "Eg har nok gadd for raskt fram, og skal heretter prøve å holle meg til dei direkte spørsmålan, men eg "holdt på med" kordan større og voksne barn låg og får gjere meg færdig med dem."

I svaret på spørreliste nr. 64 Død og begravelse besvarer han spørsmålet om det var vanlig med overtro i forhold til døden, med en fortelling han minnes. Han belyser det generelle gjennom det spesielle:

Det var mykje tru og overtru i høve daue og det som hørte til. Eg minnes han Kristen Paulsen som døydde 1915. Kristen hadde all si tid vore ein

mann som ville at alt skulle skje uten nokka drøling. Og han Lars Olsen som var neraste naboen var en av graveran. Han var litt sein om morran, og med han gjekk å somla hørtes det ein smell i stueveggen. Det hendte det "gnatt" litt no og då i laftahusan, og han Lars sa: No æ dæ han Kressn som falla på, og han Lars var ikkje sein om å komme seg i væg.

Litt lenger ned i listen kan han ikke dy seg. Han besvarer det generelle spørsmålet om det var vanlig at likkjøreren gikk ved siden av likvognen med at ja, det var vanlig. Men så kommer en fortelling om avviket fra det vanlige. Og til tross for at han, som han selv sier "er visst kommen ut på vidderne igjen!", så tar han altså den lille fortellingen med:

Ja kjøraren gjekk i breidda mæ vogna eller sleden. Men då han Jakob Hanssa kjørte ho Ingbor-Martina "til jorda" var det avvik. Han Jakob hadde ei lita svart merr, og ho var glo-besætt når andre end ei tjenestjenta hos værmor hannes Jakob kjørte. Til kjerkegården kunne det ikkje ta seg ut at ei ungfenta kjørte, og han Jakob tok tauman, og så snart kista var komen på doningen måtte han Jakob sette seg omskrevs over kista, som ein ryttrar i salen, og merra var som ho skulle være stokken med syla. Men eg veit ikkje om han Jakob kjørte fleire lik.

Fortellinger som disse illustrerer Mikals frodige stil. Han er seg bevisst at han utfolder seg, i brevet som fulgte dette svaret skriver han: "Som dokker ser, er det mange "utskjeielse", men så er det ei gammel sætning å trøste seg til: Man skal ikkje vente mykje talg av ein trebukk". I virkeligheten er hans mange "utskjeielse" et viktig element i budskapet han ønsker å formidle. Assosiasjonsflommen knytter beretningene til livet i lokalsamfunnet, og er eksempel på hvordan valg av stilelementer og fortellerteknikk kan skape bilder av folket der nord. Det følgende utdraget anskueliggjør på Mikal'sk vis at også foran dødens alvor kunne folk utvise vilje og livskraft:

Om den døende bestemte om gravferden? Det kunne vel ikkje være alltid, og heller ikkje om alt vedrørende denne, men mange sa tydelig frå. Nokken var trollsk både i liv å daue. Han "gammelFredrik" på Sand døydde i 1908. Han varskudde ifrå kem så skulle bees og kem så skulle være bærera. Og så sa han til slut og næmte mannen med namn: Han vil eg ikkje sjå før mine aua i gravøle met!

Mikals mange "utskjeielse", og hans turer "ut på vidderne" er assosiasjoner, og tildels også stilelementer, som det kan være et viktig analytisk poeng å merke seg. Den svenske forskeren Bo G. Nilsson har kalt denne typen opplysninger for et "dialogisk overskudd" i spørrelistesvarene, ut fra tankegangen om at svarene er skapt i en dialog mellom flere parter. "Kanske är det just i detta överskott som uppslag och ideer finns som kan generera fördjupande undersökningar med andra metoder och material?"⁴

Det fortelles om Knut Hamsun – for å holde oss til en av Mikals yndlingsforfattere – at han en gang beskyldte sin danske forfatterkollega Johannes V. Jensen for å "lese bare med øynene". Vi som i det daglige lever med spørrelister vet at det ofte kreves mer enn bare gangsynet for å lese seg inn i svartekster. Å lese spørrelistesvar som fortellinger, tekster, selvbiografiske beretninger eller som rene saksopplysninger krever en mangslungen kompetanse. Spørrelistene er som kjent temalister, og de som bruker materialet vil gå til kildene med ønske om å få belyst et særskilt tematisk område. NEG's medarbeidere er mennesker med bred orientering og evne til detaljert og presis fremstilling. Men i bunnen ligger alltid egne kunnskaper og personlig livserfaring. Svarene kan derfor med hell leses ut fra et selvbiografisk perspektiv. Det innebærer at man studerer kulturen gjennom å fokusere på enkeltindivider, og enkeltindividers små fortellinger, som uttrykk for det som ofte er blitt kalt kollektivets store fortelling. Siden hvert enkelt menneske er bruker og formidler av et kulturelt fellesrepertoar blir hver og en delaktig i kulturprosessene, og innehar dermed både mottakerens, brukerens og aktørens rolle.⁵ Svarene innbyr til mange ulike lesemåter og vinklinger.⁶

Skal materialet gi fra seg sine hemmeligheter og overraskelser kreves det mye av brukernes lesekompetanse. Til syvende og sist er det viktigste å gå inn i dette materialet med innlevelse og empati. Ved å lese Mikals hele produksjon gir vi oss selv mulighet til å "åpne" tekstene. Det vi selv får igjen for det, er at tekstene i sin tur åpner våre tanker.

DET ETISKE ANSVARET

På den tiden da Mikal begynte å skrive for NEG, i 1976, var en av forutsetningene at det innsamlete materialet skulle tilbakeføres til lokalsamfunnene. Dette ble i utstrakt grad gjort. Hundrevis av kopier ble sendt ut på bestilling fra lokale arkiv, museer, bibliotek og bygdeboknemnder. På svarenes førsteark sto navn, alder, yrke og hjemsted på medarbeideren oppført. Anonymisering var knapt noe tema som ble drøftet i denne sammenhengen. Den enkelte medarbeider besvarte listen mer eller mindre på vegne av bygda og fellesskapet. Hans stemme bar frem kollektiv kunnskap, og det var vel knapt noen som opplevde at det var seg selv de skrev om.

Men forholdene forandret seg. Vi så at allerede i de første listene Mikal besvarte, er spørsmålene rettet direkte mot medarbeiderens personlige erfaringer. Dette har vært arbeidsmåten ved innsamlingene siden, og svarmaterialet arkiveres i dag bare med opplysninger om kjønn, alder, yrke og bosted. Det er også slutt med praksisen å kopiere opp materiale til lokale arkiv, museer og bibliotek. Spørrelistesvarene er i dag ikke av en slik lokalhistorisk karakter at dette er naturlig, selv om de selvsagt ennå også brukes av forskere, bygdebokforfattere og andre med lokalhistorisk siktemål. Det er nå engang slik at faktadokumentasjonen ennå står sterkt i NEG-materialet, selv om det bakes inn i personlige erfaringsfortellinger! I Mikals tid – 1976 til 1986 – var avtalen mellom NEG og ham klar: Materialet han sendte inn

var åpent, identifiserbart, og kunne anvendes i forskning. NEG på sin side var forpliktet av Lov om personregister, samt til krav om konsesjon fra Datatilsynet. Men ettersom våre registre aldri har vært behandlet elektronisk, var dette en gråsone som selv Datatilsynet var usikre på. I dag er saken mer oversiktlig, etter at Lov om behandling av personopplysninger trådte i kraft i 2001. Så lenge elektroniske hjelpemidler ikke brukes verken i håndteringen av personregistre eller av svarmaterialet har NEG ikke konsesjonsplikt, bare meldeplikt til Datatilsynet. Øverst på hver spørreliste som sendes ut trykker NEG en samtykkeerklæring som har følgende ordlyd: "Den som besvarer listen er innforstått med at svaret blir arkivert (anonymt) og blir brukt av forskere i dag og i fremtiden. Den som svarer kan til enhver tid be om å få svaret i retur eller makulert." De innsendte svarene er så bekreftelsen på samtykkeerklæringen. I praksis har det bestandig vært slik at NEG's ansatte har pålagt seg selv det "moralske" ansvaret for forsvarlig bruk av materialet, og tilbørlig hensyn til medarbeidernes integritet.⁷

Men hva nå med Mikal? I denne artikkelen er han presentert med sitt rette fornavn, og jeg har løselig plassert ham der han i livet hørte hjemme. Han er altså verken anonymisert – eller direkte identifiserbar. Hva er så vitsen med å gjøre ham til gjenstand for en slik vag "gjetning" for dem som lurert på hvem han er? Det ligger noen tanker bak et slikt valg. Da Mikal skrev for oss, skrev han – i henhold til avtalen oss imellom – under fullt navn. Han ønsket ikke å være anonym, selv om NEG alltid har åpnet for den muligheten. Han var i alle årene sterkt til stede i sine tekster. Han sendte oss sine biografiske notater, han sendte bilder av seg selv som vedlegg til spørrelistesvar, med den intensjon at også de var å betrakte som kilder.

Hans besøk hos oss var også illustrerende: Han ville at bildet av ham og oss skulle være ved NEG. Hans stolthet, og også hans families stolthet over C: < !VgZYZiž` db b Zg[gb` ^YZc iVZc] Vc hZc YiZdHO¼VZc rdb] Vch sønn holdt i anledning 80-årsdagen hans.

Å anonymisere et materiale kan innebære ulike ting. En ting er å anonymisere informanten, meddelelsen, han som har ført det i pennen, en annen ting er å anonymisere omtalte personer, som på sin side ikke er vitende om at de figurerer i allment tilgjengelige arkiver. Dette siste er en enklere avgjørelse å ta. Informanten, derimot – hva med han som ønsker å ha sitt navn på første siden av hvert svar? Hva med han som med stolthet sender sitt skriftlige produkt til NEG, og gjennom det gir seg selv en mulighet til å bli sett i historien?

Selve måten vi vanligvis henviser til svarene på i artikler og avhandlinger understreker anonymiseringspraksisen: Mann, f. 1903, Nordland, og arkivnummer, eller det kan stå "en middelaldrende kvinne fra Oslo forteller:...". Slik presenteres sitater fra materialet, både det "gamle" materialet som ligger i arkivet med navn og adresse, og det nyere, der informasjonen er personlig vinklet, og der en bredere kontekstualisering av opplysningene ofte kunne ha vært på sin plass. Anonymisering av sitat i artikler og avhandlinger hører hjemme i en forskningstradisjon der den enkeltes svar faktisk representerte

Mikal på sin 75 års dag i 1978. Dette er ett av flere bilder han sendte oss som vedlegg til et detaljert og fyldig svar på spørreliste nr. 130 *Fødselsdagsfeiring*. Foto: NEG

et lokalsamfunn, ikke individuelle erfaringer. Mikals svar er nettopp individuelle, og en anonymisering av ham – vil ikke det være å ta fra ham ordene og tankene hans – og gi dem opphav i et eller annet fellesskap?

Denne artikkelen handler imidlertid om én informant, hans liv, hans tekster og hans tanker, ikke først og fremst om et saksforhold belyst gjennom spørrelistesvar. Våre informanter er levende personer, ikke bare dataleverandører.⁸ Derfor har jeg plassert Mikal nær opptil den virkeligheten som var hans. Men ikke å forglemme: vi når ham ikke slik han faktisk var. Dette er min fortelling om hvordan han var, basert på det materialet han selv har

gitt fra seg. Mikal hadde ikke noe ønske om å være anonym. Han plasserte seg selv bevisst midt i den nordnorske kulturen som han brukte mye av sin tid på å bevare for ettertiden. Han hadde intet ønske om at hans person skulle "vernes" i denne sammenheng. Hans opphavsrett til eget verk og egne tekster var for ham en selvfølge. Men NEG står i dag i den situasjon at loven på en helt annen måte pålegger oss å anonymisere personopplysninger og gjennom det skjule forfatteren. Hadde Mikal svart på spørrelistene i 20 år til, ville jeg knapt hatt noe dilemma i denne artikkelen: Jeg måtte ha kalt ham noe annet og "bakt ham inn" i parenteser med alder, kjønn og aksesjonsopplysninger, eller rett og slett døpt ham om. I dag må jo NEG forholde seg til dagens lover – så dilemmaet blir da: Har lovene tilbakevirkende kraft?

Hva ville Mikal selv sagt om min fortelling om ham? Har jeg trakkert over noen etiske grenser i beskrivelsen? Han, som presenterte seg selv så sterkt, ville han vært uenig i mine fortolkninger? Kanskje han ville følt at han selv hadde monopol på å skrive den fortellingen? Burde jeg kalt ham noe annet, og plassert ham et annet sted, av etiske grunner?

Informantportrettet av Mikal, med lys og skygger, er portrettet av en medarbeider i NEG. Han er ikke noe "typisk" menneske i denne sammenheng, han er tvert imot unik, slik vi alle er, hver på vår måte. Han er valgt som et eksempel, fordi hans originalitet synliggjør mange av spørrelistearbeiderens dilemmaer, også slike som er knyttet til personvern, opphavsrett og forskningsetikk.

AVSLUTNING

Spørrelistevirksomhet er en kjede som består av mange ledd. Ved å gå den enkelte informant tett inn på livet gir vi oss selv muligheten til å forstå hele prosessen fra listeredigering via spørsmål, svar, arkivering, forskning og publisering som en rekke dialoger, og som en løpende meningsdannende prosess.

I innledningen til denne artikkelen presenterte jeg noen retoriske spørsmål omkring materialets brukbarhet, og det evig tilbakevendende spørsmålet om man kan "stole på" NEG's informanter. Er de sannhetssøkere eller "mytemakere"? Å gjøre rede for et materiales brukbarhet er faktisk å betrakte som en fortelling uten ende. For hvert nytt spørsmål vi ønsker svar på må vi gå inn i materialet på nytt, med nye øyne og friske tanker. NEG sitter på en gullgrube av informasjon, ført i pennen av – ja, nettopp sannhetssøkere og "mytemakere". Det er ved å gå disse menneskenes stemmer tett innpå livet i tekstene at vi kan avgjøre om materialet er brukbart til hver enkelt forskers særskilte formål. Slik sett kan ingen entydige svar gis på forhånd, verken når det gjelder brukbarhet, sannhet eller "mytemakeri".

Mikal skrev for NEG fordi han ønsket å delta i et viktig kulturhistorisk bevaringsprosjekt. Han forholdt seg bevisst til empirien, han valgte en særskilt og personlig presentasjonsform, og han ga en bakgrunn gjennom sin selvbiografi. Han hadde en klar oppfatning av sitt eget ståsted i forhold

til historien. Han skrev for et arkiv, og han skrev for fremtidens lesere. Men han skrev ikke minst for oss som var ansatt i NEG, og som var mennesker han kjente, hadde truffet og stolte på. På samme måte la vi vinn på å møte ham. Ikke som en anonym informant eller en lokal "hjelpesmann", men som et menneske vi kjente gjennom møte og brevveksling, og som med stor åpenhet og raushet ga oss av sin kunnskap. Og det er her som ellers i livet: jo bedre man kjenner sin samtalepartner, jo bedre er vi i stand til å forstå bredde og dybde i hans utsagn, - også den meningen som kan ligge gjemt bak ordene. Vi i NEG vet at en slik relasjon er forpliktende, ikke bare i forhold til et lovverk og et legitimt behov for å øve kildekritikk, men også i forhold til moral og vanlig folkeskikk.

Jeg vil avslutte denne artikkelen med en fortelling som handler om å dokumentere "virkeligheten". Det dreier seg om den norske filmen *Salmer fra kjøkkenet* fra 2003.⁹ Dette er en film som handler om hvordan et team på 1950-tallet satte seg fore å lette kvinners oppgaver og skape trivsel og effektivitet i kjøkkenet. I den anledning ble det ansatt observatører som skulle kartlegge antall skritt, avstander og arbeidsoperasjoner i detalj ved hjelp av målinger og tidtaking. Filmen iscenesetter dette ved å presentere en enslig gubbe i sitt kjøkken i et lite norsk tettsted, og en offentlig observatør med stoppeklokke, målebånd og notatbok, idet han forsøker å usynliggjøre seg selv på toppen av en gardintrapp i hjørnet. Antropologen har funnet sitt forskningsobjekt, han er i felt for å skaffe seg et brukbart materiale. Og hva ser vi: Dag etter dag observerer observatøren informanten (bokstavelig talt ovenfra og nedad), som på sin side observerer observatøren.

Filmens nærmest absurde scenario er et sinnbilde på den positivistiske forskningstradisjonen som leter etter fakta, og hvis mål er sannheten, det objektivt observerte. Men gjennom selve "forskningsobjektets" intense observasjon av observatøren peker filmen på at det selvfølgelig aldri finner sted et øyeblikk der en situasjon kan nedtegnes objektivt. I tillegg til filmens mange kunstneriske kvaliteter, gir den et makeløst bilde av hvordan en vitenskapelig teori og arbeidsmetode gjennom sin indre logikk kan komme til å tilsløre fakta om kulturelle forhold isteden for å etablere kunnskap om dem.

Til tider faller imidlertid disse to gubbene ut av sine observerende roller. Det er i situasjoner der de drikker seg fulle og et øyeblikk glemmer at de blir observert av hverandre. Da opprettes det en gjensidig relasjon som er temmelig ordløs, men som lar et følelsesinnhold komme frem "mellom linjene" i samspillet mellom de to. Slik blir filmens budskap en påminnelse om at menneskers roller, relasjoner og dialoger ikke lar seg definere en gang for alle.

Spørrelistene som NEG sender ut er den dag i dag temalister, med det formål å dokumentere saksforhold. Men samtidig representerer svarmaterialet en mangfoldig samling av ulike fortellinger, som hver og en kan sees som en ytring, en påstand, et innlegg i en endeløs, spennende samtale. Og hva man så enn kan finne på å savne eller ønske annerledes: Spørrelistematerialet vil alltid være springbrett for nye tanker og ideer om "hvordan det egentlig var".

LITTERATUR

Alver, Bente Gullveig & Ørjar Øyen 1997. Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis. Oslo, Tano Aschehoug

Nilsson, Bo G., 2003. Frågor, svar – och vad mer? S. 105-115 i Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre. Red.: Bo. G. Nilsson, Dan Waldetoft, Christina Westergren. Stockholm, Nordiska Museet

Lilja, Agneta 1996. Föreställningen om den ideala uppteckningen. En studie av idé och praktik i traditionssamlade arkiv – ett exempel från Uppsala 1914 – 1945. Uppsala, Dialekt- och Folkminnesarkivet

Lilja, Agneta 2003. Det är dock vi från fältet som håller virket till byrån. S. 33-43 i Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre. Red.: Bo.G. Nilsson, Dan Waldetoft, Christina Westergren. Stockholm, Nordiska Museet

Skjelbred, Ann Helene Bolstad 1998. Fortellinger om huldra – fortellinger om oss. Oslo, Tano Aschehoug

Skjelbred, Ann Helene Bolstad 1999. Muligheter og begrensninger i et norsk tradisjonsarkiv. S. 49-75 i Vägen till arkivet. Red.: Ulrika Wolf-Knuts. Åbo, NFF

Slettan, Dagfinn 1994. Minner og kulturhistorie. Teoretiske perspektiver. Trondheim, Historisk institutt. (Skriftserie fra Historisk institutt nr. 2)

Slettan, Dagfinn 1996. Livsfortellinger som identitetskonstruksjon. S. 77-96 i Minnet. Foredrag ved Norsk etnologisk granskings 50-års jubileum. Red.: Anne Moestue. Oslo, NEG

NOTER

1) Se "Hva slags svar?" og "Et barn er født".

2) Se "Hva slags svar?"

3) Knut Hamsun: Markens grøde. Sitater er hentet fra Samlede verker 1976, bd. 7, s. 396

4) Nilsson 2003, 112f

5) Slettan 1994 og 1996

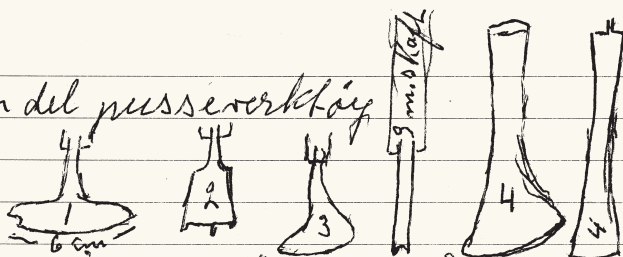
6) En annen spennende lese måte når det gjelder folkelige sjangere og personlige fortellinger har Ann Helene Bolstad Skjelbred anvendt i sin bok Fortellinger om huldra – fortellinger om oss. Oslo 1998. Jeg viser til kapittelet "– fortellinger om oss", s. 14-26

7) Alver og Øyen 1996, kapittel 6

8) Agneta Lilja har arbeidet med dette temaet flere steder, se for eksempel Lilja 1996 og 2002

9) Spillefilm. Produsent, manus, regi Bent Hamer

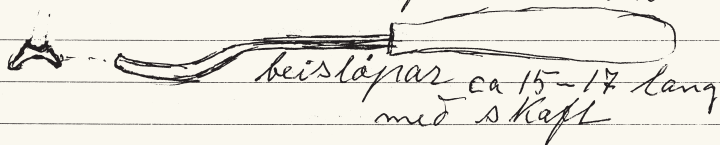
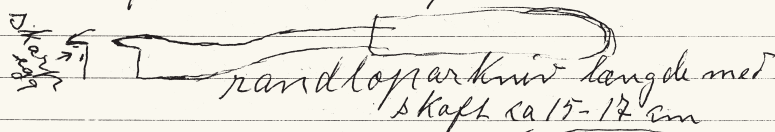
En del pussereverktøy

av jern og til å pusse med voks

1. halffommel - halpbrennar - halppusskoll
2. til pussar såle. begge med skaft ca 15 cm
3. med 0 skaft ca 15 cm, til å avrunde kanta med

4 tre-fommel eller trepusskoll ca 15 cm

Etter som eg har ødelagt heile arket, liksom gienten som skulle tegne Babylon, så sender eg det, men eg skal ikkje prøve mlg som tegnar. Og det kan vel vere å vende seg over, at eg som er fullstendig nacet til å tegne kunne vere bra handverkar

Mikal

Tegningen sendte Mikal oss sammen med en detaljert beskrivelse av skomakerhåndverket og redskapene. Foto: NEG.